

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915 թվական—1916 թվական) բաժնուր-
դարձը է 20 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 10
ֆրանկ, ԿԱՆՆԻՍԻՅԱՆ Ամսական բաժնուրդարձին է 2 ֆրանկ. Թիւր-
քիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆրանկ. Նամակ կամ գրամ զրկել
այս հասցեով.

M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Armenia
MARSEILLE (France)

ԼԱՏԱՐԻ

Թիւ 22

1915 ԴԵՍԵՄԲԵՐ 29 Դ.
Ս.Տ. 1915 Դեկտեմբեր 16

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութեանը եղել էպէս համար, հիմնադրուել է կաթ. մա-
սածը միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր
չէ վերադարձունել չհրատարակուած ձեռագիրները:
Ծանուցանել կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 ամսոյ ընթացքով կարժէ. 1 զիտագիրը 2 ամսոյ ընթացքով:

Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la
Rédaction: Place Alexandre-Labadie 37

ԲԱՑՈՒԱԾ Ե
ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

"ԱՐՄԵՆԻԱ" Ի

ԼԱՏԱՐԵՐԶԱՆՆ

(1915 ՕԴՈՅՈՑ — 1916 ՅՈՒՆԻՍ)

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915
թվական—1916 թվական) բաժնուր-
դարձը է 20 ֆրանկ (4 տարւոր ամսե-
րկնական կամ 7 րուր և 50 կպի ուս-
ակա՛ն) ամէն տեղի համար, ի բաց ա-
ռեալ, Թիւրքիայի և Պարսկաստանի,
որ կը զրկուի կէս բաժնուրդարձով, այ-
սինքն ամբողջ տարեշրջանին համար 10
ֆրանկ բաժնուրդարձով: Կարելի է
բաժնուրդարձութիւնը նաեւ քանի՛ ամիս
համար որ ուզուի, ամսական 2 ֆրանկ
(40 սէնթ = 75 կպի) հաշուելով, կամ
1 ֆրանկ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի
համար:

Պայտելի է այդ էլ թէ անոնք որ
ձեռքով ձեռք օժանդակաւ արձանագրու-
ած են մեր հրատարակած Օժանդա-
կաթիւնի Կանոնագրին համեմատ, ի-
րաւունք կունենան Արմենիա ստա-
նալ, քանի՛ անձի համար որ ուզեն
իրենց ստացած յրազրի ծրարին մէջ
գրուելով և կէս բաժնուրդարձով, այ-
սինքն ամբողջ շրջանին համար 10
ֆրանկով կամ ամսական 1 ֆրանկով
Կարելի է նաեւ Օժանդակի նշանակած
բաժնուրդի հասցէին ուղղակի զրկել
թերթի, 12½ ֆր. (2½ տարւոր) բաժ-
նուրդարձով:

Մ. ՓՈՐՏՈՒԿԱԿԱՆ ԶՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փր. սնդ.

Ս. Հայ զինացիներին մը Բաւարացի.	40
Բ. — Է. (Ապագած)	
Ը. Թիւրքիայի Հայերն եւ Իրենց զրազները (Գրեց Մ. Աւետիսեան)	50
Թ. Ե Արմենիայի յաշարար (Ա. տարի)	1,40
Ժ. Վրէժ	20
ԺԱ. Թաւառ Բացարկա	20
ԺԲ. Նիւրնբերգի Մ. Փորթուգա- կա՛ն զրա՛մ տատնաւոր- ներն	15
Ժ. Մի պարկար հայրենասիր (Պաշտօնական Բեղաթիւ- խոթեան ծագման պատ- մութիւնը)	1,40
ԺԴ. Մի գաղթից	20
Մարտիկն զուրա զրկուի փոստի ծախ- քէ կը վճարուի հրատարակողին:	

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ալ ամօ՛թ է, պարոններ. — Նամակ
Անգլիայէն (Լոնտոն). — Ուսումնարաններ.
— Հայերի կոտորածներ. — Ուսումնա-
թիւրք պատերազմը եւ Հայերը. — Պէր-
լինի պարսկական դեսպան հաղագի խան
Մաւէնեանը պաշտօնանկ. — Տեղական.
— Ազդ. Նամակներ Յունաստանէն
(Աթինի). — Յոյների կոտորած Թիւրքիայի
մէջ. — (Ընդհարումներ Յոյների եւ Պուլ-
կարների միջեւ. — Սերայ որբեր Մար-
սէլ քերտած. — Ville-de-la-Ciotat շո-
գէնաւը քնկղմած. — Թիւրքական լու-
րեր. — Տարտանէլ. Պատերազմական
լուրեր. — Ծանուցումներ:

ՄԻ ՍՈՐՈՒՄ Ե ՊՈՐՏՈՒՆՆԵՐ

(Հար. 21րդ Թուէն եւ վերջ)

Այդ միջոցին՝ Մարտիկ զանաւոր
և իրենց ազգի համար ալ մտածույ
Հայ երիտասարդներէն մեծ մաս մը
միանալով բնակչութիւն մը կազմե-
ցին Մարտիկի Հայ երիտասարդաց Միու-
թիւն տնտեսով և հանրագումար ձեռ-
նարկներ իրենց նպատակ ունենալով.
Միութիւնը, ի միջի այլոց, ձեռ-
նարկեց նաեւ կազմակերպելու համա-
կարծիքներ նպատակաւ գործին և
Արմենիայի ԼԱ Երգ թուին մէջ ալ
հրատարակուեցաւ. 1915 սեպտ. 3
ամսամիջի իր սրտառու կոչը որ ար-
ձագանգ գտնելով զանաւոր կազմերէ
գործը սկսաւ շարունակուիլ և յա-
տով ենք որ Միութիւնը անվհատ
պիտի շարունակէ մինչև ներկայ պա-
տերազմին վերջը:

Բայց Շահաւան Կիլիկէական
խառնակիչ և պատակաւ սղին նա-
րէն սկսաւ եւս զալ և տեսնելով որ
կանոնադրապէս կազմակերպուած
մարմին մը սկսած է ընել այն ինչ
որ իրենք անհատապէս ընել կուզէին,
կը սկսին Հ. Ե. Միութեան գոր-
ծին դէմ ալ հակառակիլ, անոնց մէջ
ալ պատակաւորութիւն ձգելու աշխա-
տիլ և շարախօսել հրատարակութեան
մէջ: Շահաւան իր հակառակաւ-
րութեան զերին և ինքնազուլի
գործելու փափաքին՝ զէլ առ երե-
ւոյթաւ կանոնաւոր կերպարանք մը
աւարտ համար իրար կանցնի, մի-
քանի շափաղանց միամիտ և գործին
բոլորովին անտեղեակ մարդեր կը

հաւարէ իրեն շարժ և իրենք ալ
կերեն հանդանակիչ մարմին մը կը
կազմեն, կազմակերպելու համար.
Ինչ նպատակով նախկին կոմիտէի
անուն իրենց միայնաւորով, առանց
սեէ բռն իսկ փոխելու:

Շահաւան և Կիլիկէական, ոչ
խառնակիչ միամտութեամբ իրենց
հետեւ մէկն ալ միասին առած, ի-
րենց նոր կոմիտէի կազմութիւնը
ձանաշանող գրութիւն մը բերին
ինչ որ հրատարակեմ Արմենիայի մէջ.
Միւրմեցի իրենց խնդիրքը, յայ-
տարարելով թէ մենք չենք կրնար
Արմենիան գործիք դարձնել այն
խառնակիչ և անպատեհ յայտնի քա-
նութեան որ ինչպէս և կազմակերպելու
կամաւորներուն նպատակով կոմիտէ ի

յուժման պատճառ գործաւ, այժմ
այ կեր կը ջանայ Հ. Ե. Միութեան
դէմ հակառակութիւններ ստեղծել,
մեր փոքրամիջ հայ գաղութին մէջ
անտեղի պատակաւորութիւն և ինչու
միութիւններ յառաջ բերելով, թէ
ամօթ է այսպիսի փորձութիւն մը.
Մանաւանդ մեր ուղղային ներկայ
տաղանդաւոր միմեկին մէջ և այլ,
Պարոնները սպառնացին ինչ զէմ
զրիկ հակառակորդ թերթերին մէջ.
Բայց կերել թէ չեն կրցիր ձեռք
տանել հայ թերթ մը, նոյն իսկ ինչ
հակառակորդ հանդիսացածներին
մէջ, որ յանձն առնէր հրատարա-
կել իրենց յայտնի ստեղծել և զըր-
պարտութիւնները (պէտք է յառ-
կապէս արձանագրել այս կէտը ի
պատիւ հայ մամուլին և թէ Շահա-
ւան և Կիլիկէական իրենց սպառ-
նացած գիմումն բրած ու չեն յա-
ջողած) և հիմա կեր առանձին թը-
նուցիկով մը հրատարակի վրայ
ժայթքեր են իրենց մագձը ինչ զէմ:

Այդ թաւայիկի ամէն մէկ տողը
ստեղծութիւն է արդէն և չենք կարող
ալ երկարաբանել, մէկիկ մէկիկ հեր-
քելու: Համար իրենց գրածները
Այն տատեան միմեկ բաց բաներ են
իրենց ստեղծ որ երբեք հային ան-
գամ ծիծաղը կը շարժեն իրենց վը-
րայ, փորձաւորաբան կը հակառակի
եղեր կամաւորներին ի նպատակ
ձեռնարկի վերականգնել Արդեօք ի-
րենց թաւայիկը զրկել են բնաւ

Արմենիա չկարողացողներին միայն որ
կը յանդգնին այսպիսի բան մը
զրկուի:

Սոյ կոմիտէ կոչուած մարմինը
որչափ թող գաղափար մ'ունի եղեր
հայ մամուլի և մամուլաւորապէս
Արմենիայի գործունէութեան միայն
իր կարծիքով, Արմենիա չկարող
բաժնուրդարձութիւն ունենալը և
ժողովրդին մէջ տարածուելու համար
իր փափաքն ու ջանքը կը նսեմա-
ցունեն եղեր Արմենիայի գործու-
նէութիւնը և փորձաւորաբանի ան-
նախան գործ կը դարձանեն եղեր
ճիշդ այնպէս ինչ, ինչ Շահաւան
իր անտեղի լիկ հայտնի է հայ-
կիլիկէական և իր թէ իր կազմած կ-
միտէի գործը է եղեր միայն ուղղա-
յին գործունէութիւն: Ալ ամէնք
պարոններ, այդ հինցած մասունքը
կրկնելէ, որոնց արմէքը շատոնց ի
վեր ճանչցաւ և ամէնքն ալ Հի-
մա ամէնքն ալ հասկցած են անոնց
փորի ցար որոնք կտալան կը յար-
ձակին Արմենիայի վրայ և կաշխատին
որ ուղղակի անկապմունակ թերթ
մը շարաւորուի հայ ժողովրդին մէջ
սրպէս զի իրենց մեղադրելի գոր-
ծեր յայտարարու ձայն մը պակաս
լինի:

Արմենիայի և իր խմբագրի հանրա-
գումար գործունէութիւնը յարեւանին
ստեղծ գնահատուած է արդէն հայ
ազգէն և այսպիսի ուղղով գրուած
թաւայիկներով չէ որ պիտի ճանչ-
ցուի այն Արմենիայի Հայացի և հայաթու-
ղիկաւն և կապուի Մ. Պատրիարքին
սկսած, հայ ազգի երեք հատուած-
ներ ի վարչական մարմինները, զա-
նազան գաղափարներ ի կուտակ-
ցութիւններ ի ներկայացուցիչներ և
ժողովուրդն ինք անխորաբար իր
ներկայութեամբ յարեւանի հանդէ-
սին զնահատեց Արմենիայի և իր
խմբագրի գործունէութիւնը իբրեւ
հանրագումար գործունէութիւն մը:
Դուք իսկ, պ. պ. Շահաւան և
Կիլիկէական, այն տեսն կը ձայ-
նակցէիք այդ ընդհանուր գնահատա-
ման. արեւմտ հանրային կարծիքի
ազդեցութեան առկէր որ կը կեղ-
ծարարէիք կը շարաւորէիք այն
տեսն. չեմ զիտել թէ հիմա՝ է որ

Հեր պիտակցութեան ու խզմին հա-
կառակ կը խօսիք թէ այն առեւն:

Երկու խօսք ալ Հ. Յ. Գաշնակ-
ցութեան համար այս առթոյն:

Որովհետեւ Տ.Տ. Շահաճեան և
կիւլեւերեան անդամ եղած են Գաշ-
նակցութեան Մարտիկի կամիակին,
Գաշնակցութեան հակառակորդներէն
ստանալով Գաշնակցականութեան կա-
զմէն վերադարձելու Կաշնակցական
մասնաբաժնի նպատակով կամիակէ ին
մէջ այդ երկու պարտնէրի խառնա-
կիչ վարժարանը և այժմ ալ Արմէնիս-
թին ու Կոնստանտնուպոլիսի իրենց
յարձակողական գործը, ու այս առ-
թոյն կը գտնուի թէ ահա ինչպէս կը
վարձին Գաշնակցականները:

Պարտք կը համարիմ յայտարարել
որ այդ երկու պարտնէրի տիրա-
ւոր վարժարանը կը վերադարձնի ի-
րենց անձնակազմին և ոչ Գաշնակ-
ցութեան: Կովկասի Հայ կամաւոր-
ներին նպատակով մեր կամիակէ մէջ
ուրիշներ ալ կային Գաշնակցական
որոնք ստորագրելու մեղադրելին ի-
շխուս երկուքին վարժարանը: Արդէն
այդպիսի անձեր հղած են զխառն
պատճառ Գաշնակցականութեան ու
չառնառաւարութեան իրենք իրենց լա-
զորմանէն թեմա վարչելու ապի-
կար: Գաշնակցականի պիտակ կա-
նեն իրենց վրայ որ բան մը երե-
ւին և այդպէս պատճառ կը գա-
նան որ ծագողէն մաս մը Գաշ-
նակցականներ կը մնացողքէ ասանց
տեղ երկուքն ալ թեմա Գաշնակ-
ցութեան և կիւլեւերեան վերջերս տե-
ղիս Գաշնակցական խումբին քա-
ջայման ալ պատճառ դարձած են ի-
րենց խառնակից և պատակաւ զար-
մանքով: մեծամասնութիւնը, որի
մէջ կը գտնուին իրենց զարգացու-
ած և անձնաւորական զգացումնե-
րով յիշեալ զոյգէն շատ բարձր թէն
համեմատ բնութեան տէր և ոչ
պատճառաւոր անձեր, զգուշացնելու
զոքած են ասանց վարժարան վար-
մանին զէմ:

Մենք կը վերջացնենք Շահաճ-
եանի կազմած կամիակէ թուոյցիկին
մեր այս պատասխանը որ մեր վեր-
ջին խօսքը կը լինի մանաւանդ որ
այդ կամիակէն մեզ դէմ հանած թը-
նուցիկներն ու իր շրջապատականներ
մեզ չորկեր և ոչ իսկ մեզ հետ մե-
տիկ յարաբերութեան մէջ գտնուող-
ներին, այլ հետեւէն պէտք է իմա-
նանք իմէ պատասխան մեզ հա-
ղորդող գտնուի: Մենք այս ալ գրե-
ցինք ոչ թէ իրենց համար, ոչ ալ
Մարտիկ գտնուող խելահաս և ան-
կողմնակալ Հայերին համար որոնց
արդէն ծանօթ է ասանց վարժարան-
քը, այլ հետաքննելու Հայերին համար
կը կարծենք որ մեր այս պատաս-
խար տեղեկութիւններ կարգաւէ յե-
տոյ, զիսին մէջ մանանխի հատի-
չափ անգամ ուղեղ ունեցողը պիտի
կրնայ գտնել ու վճռել իսկ ապա-
ռած քարերին վրայ սերմ ցանելու
ուելորդ աշխատանքով չենք ուղեր
զրազիլ մենք: մանաւանդ երբ Տա-

րսէն մինչև Արարատ մեր թշուառ
հայրենակիցներ ի հանդիսէն ու հե-
կեկանքը աղէկաբար կը յուզեն ու
կը վրդովեն ասէն Հայեր, մենք ոչ
սիրտ կունենանք և ոչ տրամադրու-
թիւն ազգային պնդական անձերի
խառնակութեան ու պատակաւոր-
գործերովը զրազելու մեր թերթի
մէջ:

Իրենց ազգուած մեր վերջին
խօսքը այս կը լինի ուրեմն: Այ-
տմէն է, պարտնէր, զգած աղիւս-
ք և ամենէն վսեմ գործերն անգամ
անք կիրքերին մի ծառայեցնէք
Թեպէ՛ք պատակաւոր սղին և ուղիւ-
թիւն համարաշխարհեան օրինակ առէք
Զրաճեանն որ կը բնակէր:

Ի. ՓՈՐԹՈՒՆԳՅԱՆ

ՆԱԽԱԿ ԱՆՉԻՒՄԸ

Լոնտոն, 27 նոյ. 1915

(Շար. 21րդ Թուէն եւ վերջ)

Նկատագրութեան արժանի է նախ
որ այս կարեւոր տեսութիւնը Գաշ-
նակցականի Արքեպիսկոպոսն ստա-
ցած նամակի թուականէն երեք օր
վերջը յայտ տեսաւ: Եւ երկրորդ օր
Arnold Toynbee գրքակիրն մէջ տեղ-
անկեր ի Սթենիսլան մէջ հրա-
տարարեց յոգնածէս երեք անգամ
քաջութեամբ եղած է յիշելով ներկայ
նամակագրիս և Արմէնիս թերթին
անունները, զոյց տալու համար
Արքեպիսկոպոսութեան թէ տա-
լած տեղեկութիւնները անուշադ-
ուշ գրիտ են և վստահութեան ար-
ժանի:

Իսկ այսօր Լոնտոնի մեծ թերթե-
րը Էօրտ Պրայսին մի նամակ հրա-
տարարեցին և անոր հետ միտոն
Հայոց վրայ գործածած խժգժու-
թեանց, անգլիականաց և կատարի
մայրամեղութեան մասին արեւելքէն
արեւմուտքէն ստացուած բաւական
ընդարձակ և յոյժ սրտակոտոր տե-
ղեկագիր մը: Հոս կը գնեմ Էօրտ
Պրայսին Արքեպիսկոպոսութեան
խմբագրիներուն գրած նամակին
թարգմանութիւնը և կաւելցնեմ
թէ որչափ որ մեզի Հայոցս այս գը-
ժընդակ եղելութիւններու պատճառ-
թիւնն ընելը յոյժ անախարժ է, սա-
կայն և այնպէս Արքեպիսկոպոսի
և մարտի քաղաքակրթեալ աշխարհ-
կուղէ իմանալ թիւրք կառավարու-
թեան և իւր արքանեակներն եղող
արիւնիներու բոլոր արարքը, և լը-
սածներն ալ աւելի եւ տարածել
կը փափաքին որպէսզի մարդկու-
թիւնը և քաղաքակրթութիւնը
Թուրքիոյ վրայ Առաւմուկ կամքը
կատարեն:

Հայերու դէմ խժգժութիւններ
Պարոն,

Անցեալ շաբաթ գրքոյկ մը հրա-
տարարեցաւ որ Հայոց վրայ գործ-
ւած խժգժութեանց մասին զանա-
զան անձանց և նաեւ իմ ձեռքս հա-
սած տեղեկութիւնները ի լոյս կըն-
ծայէ: Այդ գրքոյկի հրատարակու-
լէն յետոյ, ինձի նոր վկայութիւն-

ներ հասան որոնք (եթէ կարելի է
ըսել) իրենց զարհուրեցնող խժգժ-
արգէն հրատարակութեանը կը գե-
րազանցեն: Մտորի կը գնեմ անոնց-
մէ մի քանի քաջութեամբներ, վստի-
կողով թէ պէտք է որ այդպիսի
ոնցագործութիւնները կարելի եղա-
ծին յոյժ լայնածաւալ կերպով հրա-
պարակ հանուն: Նաեւ կը գտնուի
ասով միւս ազգերու և ժողովուրդ-
ներու զթաթիւնը զէպի թշուառ
պատապարեանները աւելի քան եր-
բէք պիտի շարժի երբ գիտցուի թէ
մի պատապարեաններու քարեկաննե-
րը ու հայրենակիցները ինչեք կրած
են:

Յետագայ յայտնութիւնները պի-
տի ընդարձակեն տարագրութեանց
տիրաւոր պատմութիւնը որով հիւսի-
սային և արեւելեան Անատոլիոյ Հա-
յերը զիսպին անգլիականութեամբ մը
մահաւան գիրք մը գտնուած են: Այս-
պիսի պարագաներու մէջ ամենա-
հարկաւոր է վկայներու ինքնութիւ-
նը ծածկել: Բայց կրնամ ըսել թէ
այս վկայութիւններու առաջին մասը
Միայնակ Նահանգաց Հետազոտու-
թեան Յանձնաժողովին կողմէ հա-
ղորդուած է: Ստանձնաժողով մը որու
մէջ կան ամենաբարձր հեղինակու-
թիւն անհոյսդ անձնաւորութիւններ
և թէ այս վկայութիւնները իրենց
կողմէն այնպիսի ազդեցութեանը որոնց
վրայ կատարեալ վստահութիւն ու-
նին:

Վկայութիւններու երկրորդ մասը
որ կը գրկեմ, Թիֆլիզ գտնուող մի
հայ պարսկէ կողմէ որ ստացած է
գտնուած հոս ապաստանայինք ա-
րած փախած են այն սահմաններէն
որ նկարագրուած զէպերը տեղի
ունեցած են վանայ, Մոշի և Սա-
սունի սահմաններուն մէջ գտնուող
զեղակոյններու և լեռնայիններու կրած
չարչարանքները, ըստ երեւոյթին, ա-
ւելի եւս ստակալի եղած են քան Առա-
ջին Մասին մէջ խաղաղութեան քա-
ղաքացիներու կրած շարչարանք-
ները:

Ամեն մէկ նոր պատմուած վկա-
յութիւն արգէն պատմութեան զար-
հուրանքը կաւելցնէ և կը հաստա-
տէ անոր ճշմարտութեան ահաբի-
ստուցութիւնը: Այս խժգժութիւն-
ներու պատմութեանը երեւակայու-
թեան արդիւնք չեն: Անոնցմէ շա-
տերը կերպաւորութիւն կարգ մը
զուգընթաց վկայութիւններով: Անոնց
ամենքը կը միարանին և ամենէն
ստակալի կերպով տրուած վկայու-
թիւնը ամենէն կատարեալն է: Դիպ-
ւածոց այժմեան վիճակին մէջ քա-
ղաքակրթեալ աշխարհը անկարող է
միջամտելու, բայց հարկ է որ այս
անկարագրելի ոճիւնները մշտապէս
կերպով մեր միտքը պահենք վերջ-
նական համարադրութեան օրումն
համար:

(Հասցէ) նոյ. 26

BRYCE (ՊՐԱՅՍ)

Հոս վերջանալով նամակը, անոր
կը յաջորդէ երկու կտոր խժգժու-

թեանց քաղաքաժողովուրդի Թուրքիոյ
Սոյիսին կարգադրութեան:

Ի. ՓՈՐԹՈՒՆԳՅԱՆ

ՈՒՍՏԱՆՈՐՆԵՐ

(Շար. 21րդ Թուէն եւ վերջ)

Եւ սակայն այս բոլոր տարանջը վեր-
ջիւնները միայնակ ներկայ ահաբի-
կանութեան անգլիս և պահուորդին
պէտք է որ գրեմ և սուգեն զմեզ մինչև
յուսահատութեան անյատակ անգլիսներ-
ը: Հայը միթէ՞ տառցին անգամ կը գը-
նուի այդպիսի տեղի մը հանդէպ: Եւ
զոյգէ՛ք Բաւաստ Բիզանդը, Կղիզէն,
Ղեւնդ Երէջը, Լատակիւնային, Թաթա-
րական արքայանքներու պատմութիւնը:
Առաջի պատմագիրը կայն և պիտի տես-
նէք թէ Հայութեան հասարակար-
նին շատ անգամ ստացանք խորհուած է
բայց փոփոխութիւններ չանցնէ և հեղինակ-
ցածքիւ յետոյ գործեալ ծիւր և ստեր
արձակելու: Եւ նման Գաշնակցական քե-
լուի ապօրէ՛ք, մինչ իր ոտքը ուղղող և
չրկակալքը աւերող հեղինակը չորցնէ՛ր,
անհետացնէ՛ր ին:

Այս, այս է իմ յոյս և հաւատա-
տի և պիտի ըսէի յուսահատութեան, եթէ
կան այսօր տեղեկներ փոփոխութեան անգլի-
սներ պիտի ցուցնէ և գաւառող ընդա-
նակներու փոփոխութեան հաւատութեան ձիւ-
նին է որ պիտի խօսի, և այն տունը Հա-
յը պիտի ստանայ իր ժառանգութեան
գոտիը:

Թուրք մը չէ՛ այս, բարեկամներ: Մենք
ունենք 2 միլիոնի մաս քաղաքական ազգա-
կիցներ ուսաւ կայսրութեան մէջ և կէս
միլիոնի թիւ մը կը հազմեն տրամադ-
մանեան քաղաքները, չնայելով տակա-
լին Թուրքիոյ Հայութեան մտադրութեան
այդ հազար անգամանցին այս կամ այն
անկիւնը կ'ընտրուի: Բաւ է արեւմտի որ ցոր-
չափ ու Արեւս կը գոռայ, կովկասեան և
արաւսահաման հայերը սիրով, յոյսով
և հաւատով ընդունանք զերազայն պո-
հաններուն այս անկարագրական գոյտ-
մարտին: մինչև իր քաղաքացիական փոփոխութեան
Ուրեմն՝ պիտի ըսէի ձեզ, բարեկամներ-
ուր, զարմացէ՛ք ձեր աչքերը զէպի
Հայութեան Սիւնը, գոյք ալ անկեղծօրէն
և խոր հաւատքով խորհուածք անոր սի-
րով ու ցաւերովը: Ձեր տոհմային և ըն-
տանեկան առաքինութիւններուն միացու-
ցէ՛ք նաև ներկայ վճռական եղանակին
մէջ պահանջուած քաղաքացիական առա-
քինութիւնները, զոհարեցէ՛ք՝ ոմն իր
գրամը, միւսն իր կեանքը իրեն կամաւոր:
Վերջապէս թող ձեր ամբողջ կեցածքը
համապատասխանէ իրարայններու հայ-
րենասիրական միմեկին: «Եթէ մոռա-
ցայ զեզ, Հայաստան, մոռացի զիս
ալ իմ»: Հոսկ ուրեմն համապատասխան
զէպէն վերապրող Հայ մտաւորականնե-
րուն ալ՝ իրեն ժողովրդի առաջնորդներու
պիտի ըսէի. մոռացէ՛ք, ոհ, մոռացէ՛ք
ձեր անհատական և կուսակցական հայր-
ենքը, միացուցէ՛ք ձեր ամբողջ բարոյական
ոյժը, մարգարէական խախտանքով լա-
նացէ՛ք վերականգնանք շատերու խա-
ւած յոյսերը, բացէ՛ք և բարձրանայ քա-
ղաքացիք Արեւելքի մէջ քաղաքակրթու-
թեան և քրիստոնէութեան դրօշակիր Հա-
յութեան Ս. Կաթարանները: Ներսիս
Գանուբի, Հոնոսի, Սէնի, Թաթարի
Միսիսիսի և Գանդէօի ուղիներուն տակ
և ձեր հայրենաշունչ քաղաքներովը երգե-
ցէ՛ք փրկութեան օրհներգը: Լուսաւորի և
Տրդատայ, Սահակայ և Մեսրոպայ, Վար-
դանանց և Վահանանց Առաւմուկ՝ որ
Արարատի բարձունքէն կը հսկէ Հայու-
թեան ճակատագրին վրայ:

Իսկ մինչև որ հայտնութեան ծիւղածը
ժադի Արարատէն դէպի Պարսկանքն ու

(1) Յունական երեսփոխանական ժողովը երկրորդ անգամ է որ կը լուծուի որ ընտրութիւնները պիտի սկսին զհիշ (2. 8.)

պէս վերոյիշեալ տէրութեանց հպա-
տակներն ալ հրաման ստացած են
մեկնելու: Դաշնակիցները սկսած են
ամենայն արագութեամբ Սալոնիկը
ամրացնել: Արդէն այնպէս զորոյց
կը շրջի որ Գերմանացիները չու-
տով Սալոնիկի վրայ պիտի արշա-
ւեն: Այնպէս կը կարծուի որ Սալո-
նիկը պիտի ուժեղանայ:

Այս բոլորի պատասխանատու-
թիւնը ի հարկէ Յունաստանի վրայ
կիշնայ որ խաբէյ Դաշնակիցները:
Յունաստան մերժեց օգնել իւր ա-
զատարարներուն:

Վերջին պահուն կը լուռի որ
Դաշնակիցները հրամայած են որ
յոյն բանակները հեռանան Մակե-
դոնիայէն: Դաշնակիցներ սկսած են
քաղաքին բոլորակողմէ խրամատներ
փորել և թնդանօթներ զետեղել:
Մեծ սղակորութիւն կայ ֆրանսա-
կան բանակներուն մէջ: Տխուր լու-
րերու կրկնում:

ՎԱՆՈՒՆԻ

ՅՈՅՆԵՐԻ ԿՈՏՈՐԱՅ ԹԻՒՐԳԻԱԻ ՄԷՋ

Այսօրվոցի մօտ գտնուող Մոսթոնիսիտէն
քաղաքին Յոյներ, որոնցմէ շատը վերա-
ւորուած են, առաջատանաւորով փախեր
եկեր են յունական Միգրէն (Միգրիսի)
կղզին: Տեղական թիւրք իշխանութիւննե-
րը հրաման հանած էին զանոնք կոտորե-
լու: Հետեւեալ միջազգային պատահաւոր-
էր իւր ժողովուրդը Յոյներ Մոսթո-
նիսիտէն արշաւած էին վրէժ տանելու հա-
մար Թիւրքերէն որոնք Յոյներ սպաննած
էին: Մէկ մօտ յետոյ, անգլիական հակա-
դրոքիւնաւ մը նշմարելով որ զօրքերի
խրամացումը մը կայ այնտեղ, ժողովուրդ
ժողովարարին, Յոյները նախն մէկ առաւ և
ամբողջեց Թիւրքերի ամուր գիրքերը:
Տեղական թիւրք իշխանութիւնները ուղե-
ւորով արթնն օգտուել, հրամայեցին Մոսթո-
նիսիտէն յոյն ժողովուրդին տեղափոխուի
երկրին ներսերը որպէս զի ճանապարհին
զանոնք սպաննելով բնակիչներէն: Երբ
յոյն ժողովուրդը քաղաքականապէս մերժեց
իր օճակները թողալ հեռանալ: Թիւրքե-
րը սկսան զանոնք կոտորել: Կիներն ու
տղայներն որոնք եկեղեցիին մէջ ապա-
սանած էին, սպաննուեցան: Յոյների
Առաջնորդը յաջողեցաւ ազատուի միւս
փախուսականներին հետ որոնք առաջա-
տանաւոր մօտ էին, ասոնց մեկնած ասե-
նը Թիւրքերը ժողովարարին կրակ ըրին ա-
նոնց վրայ և շատերէն վիրաւորեցին:

Թիւրքերը որդէն 2,000 Մոսթոնիսիտէն
Յոյներ տեղահան ցրած և ներքին գաղա-
տները զրկելու համար ճանաչող հանած էին:
Այդ «եղանակներով» բարբարոսական
գործին մասնակցած են գերման հրապա-
սան ու գերմանացի ուրիշ պաշտօնա-
ւորներ:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ

ՅՈՅՆԵՐԻ ՆԻ ՊՈԼԿԱՐՆԵՐԻ ՄԻՋԵՆԻ

Եպիսկոպի նահանգին մէջ Գորի-
ցաի մօտ միջոցէկ մը պատահած է
պաշտարար յառաջընթաց զօրքերի և
յոյն սահմանապահ զօրքերի միջև:
Պաշտարար զօրքերի նկատմամբ յան-
կարծ յառաջացեր է, պատրուակե-
լով թէ սերպ զօրքեր կան որոնց
պէտք է հետապնդել: Սահմանա-

պահ յոյն նահապետ ընդդիմացաւ ա.
տոր և ընդհարումէ մը յետոյ որ
երեք ժամ տեւեց, Պաշտարարները նա-
հանջեցին ծանր կորուստներ կրե-
լով:

Յոյն կառավարութիւնը ազգա-
րարութիւններ ըրաւ գերման և պուլ-
կար կառավարութիւններին որոնք
հաստատեցին թէ միջապէսին համար
պատասխանատու եղող պուլկար ըս-
պայն պիտի պատժուի:

ՍԵՐՊ ՈՐՐԵՐ ՄԱՐՍԷՐԻ ԲԵՐՈՒԱՅ

Երկուշաբթի օր «Շատիտ» շոգե-
նաւը Սալոնիկէն Մարսէլ ընդունաւ 56
սերպ փախուսականներ և 40 որբեր
որոնց ամէնէն պզտիկը 7 և ամէնէն
մեծը 16 տարեկան է: Ասոնց հայրեր
և մայրեր զոհ զնացած են պատե-
րազմին: Առաջին առաքումն է այս.
սերպիացի ուրիշ որբեր պիտի ըն-
ին հեազհետէ որոնք որբերին օգնող
ֆրանսական ընկերութիւն մը պիտի
տեղաւորէ զանազան հաստատու-
թիւնների մէջ և խնամէ: Հեազհետէ
սերպ փախուսականներ ալ կուգան
Ֆրանսա ապաստանելու:

VILLE-DE-LA-CIOTAT ՇՈՂԵՆԱՆԸ ԸՆԿՂԱՄԱՅ

«Մէտաժրի Մարիգիմ» ընկերութեան
«ՎԷՂ-ՈՐ-ՄԱՐՍԷՐ» շոգենաւը որ ճա-
րանէն, Չիլէն, Լիպտաւանէն, Ճիպու-
թիլէն և Բուր-Սաիտէն կուգար, 24
առաւառ Գանձիտի (Կրէսէ) շրջ-
ին մէջ կը պատահի գերմանական ընդ-
ժողովայի մը որ առանց ռեւ ազդարարու-
թեան զօրքերու հար կընէ զայն և մէկ մօտ
յետոյ շոգենաւը կընկնի: Այդ մէկ ԳՈՐԶ
կար շոգենաւին մէջ, ոչ իսկ թնդանօթ մը
կամ ռեւ ազդարար: 137 ճանրորդներ
կային որոնց մէկ մասը միայն ազատուած
են, մակոյկները ծովէ իջեցնելով. ազատ-
ուած է նաև նաւաստանների մէկ մասը:
Իսկ փոստը որ Լիպտաւանէն և այլ տե-
ղերէն կը բերուէր, ծովածոյն եղած է
քիւնաւորուած սպրանքներին հետ մէկ-
տեղ:

ԹԻՒՐԳԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ.պոլսէն գեկաւ. 21ին տրուած
պաշտօնական հեռագիրը մը կիմարէ
որ թատրէօյի վառարարներ այրուէր.
5 զօրք և 10 քաղաքացիներ մեռեր
և շատ մը քաղաքացիներ (civil)
վիրաւորուէր եւ:

Իսկ փորիկէն գեկաւ. 26ին տեղիւ
Radical օրաթերթին տրուած հե-
ռագիրը մը կը հաղորդէ հետեւեալը.
«Հիւզ. օր կայ որ դաշնակից օգա-
նաւ մը ռաբալոնեց Ռակեղլիւրի մէջ
Հառքէօյի մօտ գտնուող Սիւրբէճի-
տէրէի ազդամթերքի գործարանը,
հրդեհը բռնկեցաւ արագութեամբ:
Սոսկալի պոլիսմեն եղան և հա-
քէօյ (Թատրէօյ) գիւղի կէտը քանդ-
ուեցաւ: Հաղարի չափ զոհեր կը հա-
ւուին:

Թիւրք լրագրիւնները կը շարունա-
կեն զրել թէ կացութիւնը իրենց
համար շատ լուս է և թէ պատերազ-
մը պիտի վերջանայ անմիջապէս երբ
Պուլկարները ու Գերմանները ծովը

պիտի նետեն դաշնակիցները: Այսու-
ամենայնիւ, թիւրք ժողովուրդին վի-
ճակը շատ խեղճ է: Բայց իշխանու-
թիւնները անցած են Գերմանների
ձեռքը որոնց զօրքերը կը զրուեն
կառնեն բոլոր ուտելիքները:

— Ուրֆաի մէջ Սմերիկացի մը,
Լէսլէյ անուն, և շատ մը ուրիշ օ-
տարազգիներ սպաննուէր են Թիւր-
քերէն, Հայերը պաշտպանել ուղե-
նուն համար:

— Ֆրանսական յաճախութեամբ ռա-
բալոնեք և բոլորովին քարոքանդ-
բեր է ռազմամթերք շինող գերմա-
նական գործարան մը Գայֆաի մէջ,
Սիւրիաի ծովագերքը:

ՏԱՐՏԱՆԷԼ

Թիւրքերը նորեկ Գերմանացի օպայնե-
րէ քաղաքներուն, մի քանի անգամ յարձա-
կաններ րրին Դաշնակիցներին Կալիպոլիի
թերակղզին մէջ գրաւած մի քանի գիւ-
րերին վրայ: Բայց ամէն անգամ ալ մեծ
կորուստներ կրելով յետ մղուեցան: Այսու-
ամենայնիւ, Դաշնակիցներն այժմ Տար-
տանէլի գործողութիւններին առաջուան
չափ մեծ նշանակութիւն չեն տար, զէպե-
րի բերումով իրենց ուղադրութիւն աւելի
ուրիշ կողմ դարձուցած լինելով: Սալոնիկի
ամրացումը աւելի մեծ նշանակութիւն ու-
նի այժմ քան Տարտանէլին բռնի ներս
մտնելը: Դաշնակիցները քառական կը հա-
մարին Տարտանէլի մէջ պահպանել իրենց
գրաւած գիրքերի ռազմագիտական կարեւոր
մի քանի կէտերը: Իսկ ուրիշ կէտերէն յոյն
իսկ յետ քաղաք զօրքերը և զրկել ուրիշ
տեղ:

Այսպէս Անգլիացիները գաղափարեցին
Կալիպոլի թերակղզին հիւսիսային մասը,
Անգալը: Իրենց զօրքեր մեկնելու համար
շոգենաւ մօտան Սիւրիաի ծովածոցին մէջ
որ Առաքարաւ ալ կը կոչուի և Սէտիւր-
Պալի հրաւանդանէն 25 հազարամէտր շափ
և Պուլկարի պարանոցէն 35 հազարամէտր
հեռուն է, արեւմտեան ծովագերքին վրայ:
Շատ փափուկ գործողութիւն մ'էր այդ օր
Անգլիացիները գիւրաւթեամբ և անվտանգ
կատարած են, այնպէս ճարտար կերպով
որ Թիւրքերը չէին իմացած: Այդ կար-
գողութիւնը զօրավար Մանր Երկար
առնէ ի վեր առաջարկած էր անգլիական
կառավարութեան և Լորա Քիլէր ան-
ձամբ Տարտանէլ այցելած միջոցին իր
հաւանութիւն առած էր Մանրի ծրա-
գրին:

ՊՈՏԵՐԱՅՄԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գերմանացիների յարձակումը
Իիկա Տիլիսիի ճակատին վրայ կա-
տարեալ ձախողութիւն մ'եղաւ ի-
րենց համար: Ռուսների ուժգին հա-
կալարձակումին առջև մարաշխա-
հիւնէնպոլի ստիպուեցաւ յետ քա-
շել իր զօրքերը: Գերմանական 5
զօրաբաժիններ նահանջեցին դէպի
Դիւրէօ. որին ամէն օր աւելի կը
մօտենան Ռուսները:

Արդէն 2 ամսէն աւելի է որ Գեր-
մանացիները ոչ միայն չեն կարող
յառաջանալ Ռուսիաի մէջ, այլ հե-
տը հետեւ կը նահանջեն:

Ֆրանսացիներն այս միջոցին զգա-
լի յառաջգիւրմութիւններ կընեն վօժի
(Ալգաւ) մէջ, Դեկտ. 21ի յարձա-

կումով ընդարձակեցին իրենց դիր-
քերը Հարգմանովիլէրքօքի զառի-
վայրներին վրայ և 1,300էն աւելի
Գերմանացիներ գերի բռնեցին որոնց
մէջ կան շատ մը սպայներ: Աւի-
տեղերը վերստանալու համար Գեր-
մանացիների հակադարձակումներն
անօգուտ եղան:

— Ֆրանսական բանակին ընդհա-
նուր հրամանատար զօրավար Դա-
դէլնօ դնաց Սալոնիկ, անձամբ աչքէ
անցուց ֆրանսական բանակի կա-
ցութիւնը և տեղին գիրքերը: Դա-
դէլնօնակութիւն յայտնեց զօրավար
Մարայի ըրած կարգադրութիւննե-
րին համար: Այժմէնք գնաց տեսա-
ցեցաւ կոստանդինու թագաւորին
հետ և գեկաւ. 27ին Յունաստանէն
մեկնեցաւ Ֆրանսա վերադառնալու
համար: Այժմէնքի փողոցներին մէջ
յոյն ժողովուրդը տեւորուած ջերմ
ընդունելութիւն մ'ըրաւ Ֆրանսա-
կան զօրաբանակի ընդհանուր հրա-
մանատարին:

ՆԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՆՈՒՐԻ ԳԻՐԳԵՐ

Հ. Ս. Երեմեան. ՓԱՌԱՆՁԵՐ. Ա-
յոյն քերական անտարանք: Պատկերներ և
յուշեր հայրենի անցեալէն: Պատմական
ոգրերգութիւն մէկ սպարուածով: 0,55
(0,65):

Հ. Սիմէոն Երեմեան. ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՄ
(31 վարկներ, Հ. Ս. Երեմեան) բանա-
տեղական հրատարակչի ռոնով գրուած, իր
հայրենասիրական տաք-շնչով ոգեւորուած
եւ մեծ մասամբ ի սկսան կեանքէ առն-
ւած դէպքերով նկարագրուած: 1,40
(1,70):

Է. տէ Ամիլիա. — ՍԻՐՏ. Գիրք տը-
ղայոց համար:

(Թէեւ հեղինակը «տղայոց համար»
պատրաստուած կը ներկայացնէ իր այս
գիրքը. բայց ամէն հասակի անմեղ պ
որոնք գիտեն զգալ, փրտ ունին եւ կա-
յնաորութիւն կուտան սրտի մշակութեան
գործին, մեծ հաճայով պիտի կարդան
այս գիրքը որ շատ մը ընդունելի թարգ-
մանուած լինելէ զատ՝ 2 անգամ ալ
զանազան անձերէ հայերէնի թարգման-
ւելով տպագրուած է (մէկը Թիւրիս եւ
միւսը Կ.պոլս) եւ երրորդ անգամ լոյս
կը տեսնէ այժմ Վիսնուկի մէջ աւելի կա-
տարեալ գործուած թարգմանութեամբ մը
եւ բազմաթիւ պատկերներով զարդա-
րուած: Խաղկերէն բնագիրը 699 անգամ
տպագրութեան արժանացած է ցարգէ)
3-րդ. եւ 30 մղ. (3,60): Ընտիր թղթի
վրայ 4,50 (5 րբ.):

Հ. Ա. Գոնտաքեան. — ԲԱՌԻՐԻՔ
ԳԱՂՂ.-ՀԱՅ. Վեհապի Ս. Ղազար.
914. Գին 1 ֆր. 10 (1,20):

(Գրական փոքրագիր բառարան մ'է 710
երեսներէ բաղկացած, աժանագին, և ֆրան-
սերէն գրէթէ բոլոր գործածական բառե-
րը պարունակող. վերջը գրուած է. Նաեւ
անկանոն բայերի խոնարհումը):

ՏՆՈՐԷ. — ԲԱՌԻՐ

ՓԱՐՔԱՆԻՆԱԿԱՆ

ՈՒՆԵՐԷԼ

Հայերէն Տպարար. Մ. Փոքրաւորեան
Le Gérant: François CARRIERE
Marseille. — Imprimerie du Miu